N. Iorga

Considerații noi asupra rostului Secuilor

— Conferință la radio (1938) —

BUCUREȘTI
1939

N. Iorga

❖

Considerații noi asupra rostului Secuilor

— Conferință la radio (1938) —

❖

BUCUREȘTI
1939

Consideraţii noi asupra rostului Secuilor

Nu în legătură cu acele speranţe ale unor anumite cercuri maghiare, în afară de hotarele noastre, care visează încă de reforma, în plin secol al XX-lea, a creaţiei de caracter medieval şi religios, cu misiune de cruciată, a Regatului Sfîntului Ştefan şi cărora trebuie să li se opună, pe lîngă o propagandă adevărată, făcută de oameni adevăraţi, într'o formă în care ştiinţa să fie unită cu talentul, resistenţa solidară, întrupată în iubita noastră armată, a întregului popor românesc, ci pentru a lămuri pe Romînii din Secuime, ori de vorbesc româneşte, ori de au uitat o limbă pe care au s'o înveţe din nou, pe atîţia Ardeleni cari n'au avut prilejul de a se iniţia din şcoală la cunoştinţa lucrurilor româneşti şi cari sînt expuşi prin urmare să fie influenţaţi în chip defetist, ca să întrebuinţez acest cuvînt, de tot felul de revanşe şi, în sfîrşit, şi pentru a face pe Romînii din vechea Românie, prea puţin preocupaţi de chestiuni privitoare la regiunile de la Nord de Carpaţi, să priceapă probleme de care se vorbeşte prea uşor, am crezut că este bine să reiau, după atîtea alte cercetări, unele foarte vechi, iar altele numai de dăunăzi, chestiunea originii şi restului Secuilor.

Această populaţie, aş zice chiar: această naţiune, — fiindcă, în afară de conştiinţa, foarte hotărîtă, pe care o au Secuii că ei sînt altă speţă de oameni decît Ungurii, a căror limbă o vorbesc cu deosebiri pe care le înlătură la cărturari numai practica şcolară —, are un rol prea mare în Statul românesc, alcătuit de sigur pe o bază naţională, dar cu tot ce a putut lăsa, pe teritoriul nostru moştenit, o lungă viaţă de năvăliri şi de stăpîniri străine, pentru ca să nu ni dăm sama: şi ei, cari trebuie să înţeleagă ce drept au şi ce pot pretinde în legătură cu dînsul, şi noi, cari, numai prin astfel de cunoştinţe, putem să înţelegem ce li se poate acorda, de ce se ascunde în problemele, care, orice am face, vor păstra totuşi şi o taină cu neputinţă de înlăturat.

Să începem întâiu cu semnalarea falsificațiilor care au fost înlăturate și de care, chiar după această constatare istorică, mai sînt stăpînite încă anumite minți, pentru a trece apoi la siguranțele pe care cercetări critice, ale căror resultate nu le poate contesta nimeni, le-au stabilit pentru totdeauna, în ce privește această problemă.

Se presintau odinioară documente, care trebuiau să arăte existența Secuilor în Ardeal, — elemente secuiești se găsesc și aiurea, și mai departe vom căuta să ni dăm sama de originea lor —, înainte de secolul al XIII-lea. N'a fost greu, îndată ce s'a introdus puțină critică în cercetările acestor materiale documentare, să se învedereze că ele nu sînt decît o fabricație târzie, menită să măgulească mîndria Secuilor înșiși, sau să servească unor anumite scopuri politice.

Al doilea, s'a crezut, și am crezut eu însumi mai multă vreme, influențat de părerile curente, că Secuii represintă un grup unguresc, pur unguresc, fără nimic deosebit, măcar ca proporții, față de combinarea de elemente din care a ieșit acest popor maghiar, care elemente ar fi fost trimese, la un anume moment, să steie de strajă în Carpați, împotriva Pecenegilor răspîndiți prin părțile moldovenești mai ales, cari se țineau totdeauna gata de o năvălire remuneratoare, fie și în sărăcia vieții de agricultori modești din văile ardelene.

Orice cercetător atent al înfățișării și al tradițiilor secuiești își va da samă că nu poate fi vorba de astfel de sentinele înaintate, ba chiar se pune întrebarea, asupra căreia vom reveni mai târziu: de ce s'ar fi așezat, la o așa de periculoasă distanță, un grup de oameni cari ar fi putut să fie imediat măturați de cea d'intâiu năvălire a nesfîrșiților barbari din Răsărit, atunci cînd, cum se știe, în evul mediu sistemul carolingian, franc, al lui Carol-cel-Mare, pe care l-au imitat și Ungurii, consista în a nu risca nimic dincolo de teritoriul într'adevăr ocupat prin ridicări de cetăți și așezarea acolo a represintanților religioși ai creștinismului și a apărătorilor înarmați, cari trebuiau să represinte în rîndul întâiu crucea și în rîndul al doilea pe aceia cari erau meniți s'o împlînte metodic în regiunile până atunci stăpînite de păgîni sau de eretici?

Iată lucrurile de înlăturat. Venim acum la siguranțele care se pot cîștiga, rămînînd ca pe urmă să se adauge acel element nou, care cred că poate să servească la elucidarea și mai departe a acestei mari întrebări de etnografie și de istorie.

Este sigur, întăiu, că presența Secuilor în Ardeal este un eveniment din secolul al XIII-lea. Ce s'a întîmplat însă la începutul acestui secol, odată cu cea d'intăiu înfățișare a populației secuiești? Pentru ca să asigure granița față de Cumani, succesorii Pecenegilor, regele ungar, căpitan de cruciată în numele Papei, nu s'a crezut destul de asigurat prin presența unei populații germane, adusă de la Mosela și așezată în sate care puteau să aibă vre-o funcție militară, ci, în locul acestei apărări prin țărani ostași, Sașii, s'a recurs la călugării ostași, deprinși de multă vreme să îndeplinească funcții defensive în Locurile Sfinte ale Mîntuirii, împotriva Musulmanilor arabi și turci.

Cum pe vremea aceia se desfăcea Statul de cruciată din Palestina, Ierusalimul fiind pierdut pentru totdeauna, ca și alte cetăți din interior, și stăpînirea cruciaților mărginindu-se la malul Mării, cu ajutorul Republicilor italiene, Cavalerii Teutoni, călugării Spitalului Sfintei Marii a Germanilor din Ierusalim, vechi luptători perfect organisați, cari vor crea mai departe, peste vechea Prusie păgînă, Prusia germană din Marienburg și din Thorn, s'au oferit să îndeplinească o funcție asămănătoare în Ardeal.

În vechile lui sălașuri, ei se puteau sprijini și prin contingentele de cruciați, care veniau necontenit din Apus; în locurile cele noi, așa de primejduite încă, ei aveau nevoie și de elementele militare luate din populație existentă. Așa fiind, ei au recurs la locuitorii mai vechi, cari sînt tocmai acești Secui, și i-au așezat în sate care arată foarte bine originea lor, deci teutonică și nu regală și cu atît mai puțin conștient națională, prin aceia că *poartă nume de sfinți,* ba una din așezările de căpetenie fiind închinată, ca și viitorul Marienburg din Prusia, Maicii Domnului, ctitoră a Ordinului: acel Marienburg ardelean, pe care noi îl numim Feldioara. Nici în alte părți din Ardeal, nu se vor găsi nume de localități în legătură cu calendarul catolic, – punct pe care nimeni nu va putea să-l tăgăduiască.

Ce represintau supt raportul etnic, ca sînge, acești supuși pentru moment ai cavalerilor germani, cari, după înlăturarea acestora, au rămas în situația aceasta privilegiată de ostași, lu-

crînd acum în legătură cu Coroana Ungariei, al cării centru era aşa de depărtat, dar cu o foarte pronunţată autonomie a lor, păstrînd nişte rosturi tradiţionale, de care, cînd a voit să se atingă cineva, îndată aceşti oameni hotărîţi s'au ridicat, făcînd alianţe şi cu străinii, adecă oamenii de la noi, pentru a-şi apăra această autonomie?

Dacă străbate cineva Secuimea, unde pănă acum nu s'au făcut studii antropologice, şi ele ar întări cu siguranţă ceia ce spun eu, constată tot felul de tipuri amestecate. Către Carpaţi sînt oameni mărunţi, cu faţa palidă, asămănători cu Finesii de la Marea Baltică, de şi originea lor este, cum o să vă spun îndată, o alta. Iar în partea de către Ţara Bîrsei sînt oameni înalţi, voinici, blonzi, cari nu se deosebesc întru nimic de tipul săsesc. În sfîrşit, o mare parte din locuitorii de acolo au toate trăsăturile poporului românesc şi arată astfel care este originea lor adevărată. Aceasta în afară de oamenii cari mărturisesc că sînt Romîni şi prin rostirea numelui neamului nostru şi prin aceia că merg la biserica de „lege românească", pe cînd, şi în legătură cu influenţa Teutonilor de odinioară, Secuii au rămas îndărătnici credincioşi ai Bisericii catolice, răspingînd calvinismul introdus mai tărziu la Unguri. Avem a face, prin urmare, cu un amestec de rase, din care elementul primordial nu înfăţişează o asămănare cu tipul comun al Ungurilor.

Iată *o altă siguranţă*, tot aşa de netăgăduit, ca şi cea de la început.

În al treilea rînd, Secuii au în veşmîntul lor, cum este casul şi cu Saşii, o mulţime de elemente care sînt întru totul asămănătoare cu acelea care se întîlnesc la ţăranii romîni, şi aceasta în aşa de mare măsură, încît trebuie să fie un cunoscător de la faţa locului ca să poată face o deosebire între aceste trei elemente ale populaţiei ardeleneşti.

Secuii au, în ce priveşte clădirea casei, în ce priveşte rostul curţii, în ce priveşte felul de a o împrejmui cu toate elementele unei arte, care nu are a face cu zambila caracteristic ungurească, ci cu vechiul sistem de împodobire tracic, constînd din elemente geometrice, o comunitate cu ai noştri, care nu se poate explica decît prin aceia că ei, Secuii, ca şi Saşii, s'au aşezat într'o regiune în care condiţiile de climă au impus acelaşi fel de locuinţă şi de îmbrăcăminte.

Mai departe, dacă nu avem ca basă cercetări asupra musicii

Secuilor, în poveștile, legendele și superstițiile lor cred că n'ar fi greu să se constate același aport etnic ca și ceia ce posedă în acest domeniu Romînii. Nu numai că este vorba de un împrumut foarte vechiu, dar se adaugă și altele mai noi, într'o carte maghiară despre viața în Ardeal, lucrare apărută acum cîteva decenii: întîlnim datinile colindelor noastre, cu părți în românește, de cîte ori acela care vorbește, supt fereastra caselor luminate de ajunul Crăciunului, este un „moș", sau un cioban.

Sînt acestea adevăruri de necontestat? Cred că pot răspunde: da.

Numele Secuilor nu înseamnă o națiune, ci o anumită orînduire a vieții publice. El vine din ungurescul „szek", al cărui înțeles este scaun, scaun de judecată, iar „scaun de judecată" la Romîni se zice județ, un jude stînd în fruntea lui. Tot așa Sașii trăiesc în *Stühle*, ceia ce înseamnă, scaune, scaune de judecată, prin urmare tot județe.

Este evident că și Secuii, ca și Sașii, n'au făcut altceva decît să împrumute formele de organisație străveche romane, devenite patriarhale, ale populației românești, care nu trăia pretutindeni supt Voevozi și nu ajunsese a fi supusă unor Domni de un caracter mai larg.

Vin acum la elementul nou, pe care nu l-am înfățișat niciodată și căruia îi este consacrată, în primul rînd, această conferință.

Dacă Secuii ar fi niște Maghiari, trimeși de regii din Apus, pentru a îndeplini acea funcțiune de apărare de care am vorbit mai sus, aceasta li-ar fi dat lor și așezărilor lor un caracter pe care nu-l au. Ar trebui întăiu, fiindcă popoarele de către Pecenegi, dușmane, barbare, păgîne, de la Răsărit, erau în necontenită mișcare, potrivit și cu tăierea pădurilor și deschiderea pămînturilor de hrană, ar fi trebuit ca din locurile unde Maghiarii s'au așezat în massă, pănă în aceste regiuni ale codrilor ardeleni, să existe necontenite așezări secuiești, cele mai vechi constituind basa, de unde să se fi răsfirat pătrunderea, mai tărziu, către regiunile amenințate.

Dar, – afară de elementele secuiești din regiunea pur ungurească de dincolo de Tisa, unde rostul lor n'a fost fixat de istoricii unguri înșii, pentru ca să putem verifica resultatele lor, iar găsirea acestor urme este deosebit de grea pentru noi –, pănă pe ursul mijlociu al Tîrnavelor nu se întîlnesc aceste oaze de

pătrundere, care ar fi fost absolut necesare, dacă ar putea fi vorba să se admită un sistem de Stat.

În privința aceasta, este foarte lămuritor faptul cum se înfățișează înaintarea elementului unguresc: se văd pachetele care au fost sămănate, încetul cu încetul, în regiunile de dincoace de Tisa, pentru ca, mai tărziu, din aceste sate să pătrundă elementele care au întrat în alcătuirea orașelor săsești și une ori li-au schimbat caracterul în sens maghiar, cum este casul cu Clujul.

Adaug încă un lucru: nu s'ar fi putut trimete această avangardă fără stabilirea unui front fortificat, care să-i pună în legătură cu basa de unde plecaseră. Și, în regiunea din care și-ar fi făcut o patrie acești noi veniți, ar trebui să existe cetăți de caracter apusean, pe cînd orice întărituri se găsesc în Secuime nu pot fi considerate decît numai ca perpetuarea, până în evul mediu, a unor obiceiuri de apărare care sînt întru totul asemenea cu acelea ale populațiilor preistorice de origine tracică, locuitori la Sud și Est de Carpați. De alminteri, preistoria secuiască și preistoria din locurile rămase libere de la noi este cu desăvîrșire aceiași. Caracterul așezărilor secuiești este, din potrivă, ca și spiritul însuși de care sînt însuflețiți Secuii, o dovadă că avem a face cu o populație de străveche origine în aceste părți, care a rămas fără stăpînire, de altfel ca și Romînii lipsiți de autoritatea imperială, și prin urmare în legătură cu Romînii. Împrumutînd de la aceștia, cari erau mai numeroși, atîtea elemente de viață, ei au trebuit să se organiseze în forma caracteristic populară, pe care, de-a lungul Europei, pentru o anumită perioadă din evul mediu, am numit-o: romană. Deci este și un fel de *Romanie* secuiască, de pus alături cu Romaniile romanice, între care și a noastră, și cu anumite Romanii germane, cum este casul cu Elveții germani alături cu Ladinii noștri, cum se poate vedea și până astăzi la Scoțieni.

Cînd se vorbește de Secui, nu se ține samă de loc, sau măcar nu în de ajuns, de existența la Răsăritul Carpaților a unei populații de limbă maghiară, nu fără o mulțime de elemente care arată o origine mai veche. Unii dintre dînșii se numesc, — însă ar trebui o cercetare amănunțită, pentru a se hotărî definitiv care este numele pe care-l păstrează, — Ciangăi, nume care vine evident de la șalgăi, lucrătorii la ocnele de sare din județul Bacău, ocne care și în timpul hegemoniilor barbare ale năvălitorilor de la Răsărit au trebuit să fie exploatate, căci niciodată o

salină n'a putut să rămînă părăsită, mai ales ținînd samă de faptul că dincolo de Dunăre nu existau decît depositele de sare care se fac artificial, prin atragerea și uscarea apelor Mării.

O deosebire, în ce privește pronunțarea literei ș ca *s*, se întîlnește la dînșii, și de sigur trebuie să se admită aici *un alt* element barbar, ceia ce ne pune din nou pe urma unei origini care să nu fie originea, mai tărzie, istorică, ungurească.

Dacă se ține samă de această aripă răsăriteană a Secuimii, care trece și dincolo de Siretiu cu vre-o două, trei sate și care merge drept pănă la Prut, unde, și în legătură cu emigrații produse de trecerea unei părți de Secui la eresie, în secolul al XV-lea, există un întreg cartier al Ungurilor, iar de la Prut se continuă această pătrundere liniară pănă și la Nistru, unde o așezare de același caracter se întîlnește la Ciubărciu, de-asupra limanului acestui rîu, atunci își dă sama cineva de faptul că: în loc să avem linia secuiască venită din Panonia pănă la Carpați, unde s'ar fi oprit, este vorba de altceva, și anume iată de ce: Carpații servesc de șiră a spinării pentru așezările, de un caracter turano-finic, care se revarsă de-o potrivă la Apus, pe linia Tîrnavelor, cărora li s'a dat și un nume barbar nu de o veche populație turcească, dispărută apoi, pe care nu înțelegem de unde ar fi venit, ci de strămoșii Secuilor însiși —, numele de Küküllő, care înseamnă același lucru ca și *tîrnul* de mărăcine din care vine numele rîului, iar altă parte s'a întins pe linia Trotușului către Siretiu și dincolo de Siretiu, căutînd Prutul, Nistrul de-a dreptul, din regiunea de dealuri și de stepă a Țării Moldovenești.

Acesta este punctul nou de vedere, pe care caut a-l aduce. Nu este vorba de Unguri noi, veniți supt autoritatea Statului și cu scopuri militare, cari să se fi amestecat și înfrățit cu Romînii liberi din părțile de la Apus de Carpați, ci este vorba de *o străveche populație turcească*, în stare să dea nume cîtorva din vîrfurile Carpaților moldovenești (Ceahlăul, Raräul, ș. a. m. d.), care, *rămânând de sine stătătoare, s'a organisat împreună cu Romînii în aceste forme „romanice"*, la care s'au adaus pe urmă creațiile politice, de caracter popular, ale aceleiași romînimi.

Cu Secuii avem deci o simbiosă, adecă o viață împreună; cu Ungurii numai o vecinătate. Deosebirea este esențială.

Pentru orice discuție nepreocupată și onestă sînt gata asupra acestei tese.

Așezământul tipografic
„Datina Românească"
Vălenii-de-Munte
(Prahova)